

TARTU ÜLIKOOL

Pärnu kolledž

Turismiosakond

Laura Kaur

**PÄRANDKULTUURI KASUTAMINE
TURISMITOOTE ARENDAMISEL
VÕRUMAA SUITSUSAUNADE NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Marit Piirman, MBA

Pärnu 2025

Soovitan suunata kaitsmisele

(allkirjastatud digitaalselt)

Marit Piirman

Kaitsmisele lubatud

TÜ Pärnu kolledži programmijuht

(allkirjastatud digitaalselt)

Aime Vilgas

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

(allkirjastatud digitaalselt)

Laura Kaur

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Suitsusauna pärandi kasutamine turismitoote arendamisel	7
1.1. Pärand ja selle säilitamine läbi turismi	7
1.2. Turismitoodete arendamine	10
1.3. Suitsusaunade kultuuriline roll, pärandi elushoidmine	15
2. Suitsusauna pärandi kasutamise uuring	19
2.1. Võrumaa suitsusaunade ülevaade ja uurimisprotsessi kirjeldus	19
2.2. Uuringu tulemused	22
2.3. Järeldused ja ettepanekud suitsusauna teenust pakkuvale ettevõtjale turismitoote arendamiseks	25
Kokkuvõte	29
Viidatud allikad	31
Lisad	35
Lisa 1. Uuringu mudel	36
Lisa 2. Intervjuu küsimused	37
Summary	38

SISSEJUHATUS

Pärandil põhinev turism on muutumas aina olulisemaks suunaks turismisektoris, pakkudes võimalusi kultuuripärandi säilitamiseks ning edendades majanduslikku arengut. Turismisihtkohad seisavad silmitsi aina suuremate väljakutsete ees püüdes leida lahendusi, mis võimaldaksid pakkuda külastajatele unikaalseid ja autentseid kogemusi. Pärandil põhineva turismitoote arendus on oluline regionaalse arengu vahend, mis võimaldaks piirkondadel mitmekesistada oma majandustegevust. Erilist rolli mängivad väiksemad ja vähem tuntud kohad, kus pärandi väärtustamine aitaks tõsta majanduslikku arengut, mis soosiks pärandi hoidmist ja säilimist ning kogukonna kaasatust. Pärandil põhineva turismitootearendus pakub külastajatele unikaalset, kohalikku eripära ja kvaliteetset kogemust, mis on muutumas tarbijate üheks nõutumaks elamuseks turismisektoris. Pärandi turismitootearendus aitab kaasa sihtkohtade kuvandi parandamisele ning kultuuripärandi edasikandmisele tulevastele põlvetele. (Skrabic *et al.*, 2021)

UNESCO (Ühinenud Rahvaste Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsioon) on rahvusvaheline institutsioon, mille üks olulisemaid eesmärke on kultuuripärandi kaitse ja edasikandmise edendamine (Bertacchini *et al.*, 2024). Eestis on üheks selliseks tunnustatud kultuurinähtuseks Võrumaa suitsusaunakombestik, mis kanti UNESCO vaimse kultuuripärandi esindusnimekirja 2014. aastal (Vana Võromaa savvusann, 2014). Suitsusaunakultuuri hoidmine säilitab identiteeti ja toetab kohaliku majandusarengut ja kultuuriturismi, kuid vaatamata märkimisväärsele tunnustusele on suitsusaunapärand üha suurema surve all, pidev linnastumine, noorte vähene huvi viivad pärandi hääbumiseni (Võsu & Sooväli-Sepping, 2012a). Turism võib toetada kultuuripärandi säilimist, kuid kui keskendutakse üksnes majanduslikule kasule, ohustatakse traditsioonide autentsust ning neid hakatakse käsitlema vaid kaubana. Kuna kultuuripärandi turundamine võib kaasa tuua selle tähenduse hääbumise või moonutamise, on oluline uurida, kuidas

arendada päranditurismi vastutustundlikult ning kogukondadega koostöös. See tagab, et pärand säilib elujõulisena ning teenib kohalikke inimesi ka tulevikus (Su, 2018).

Saunakultuur arenes välja juba ligi tuhat aastat tagasi Põhjamaades ja Aasias, eriti hästi on see säilinud Soomes. Saunaga seotud kultuuripärand on rikkalik ja mitmekesine, hõlmates endas erinevate kontinentide aastatuhandeid hoitud kultuurilugu (Margna, 2012). Suitsusauna ajalugu Eestis ulatub kaugesse minevikku, esimesed kirjalikud teated saunast pärinevad 13. sajandi algusest Jõelähtme kihelkonnast. Eelkõige on suitsusaunad levinud Lõuna-Eestis, saartel ja põhjarannikul, kus need on olnud kasutusel sajandeid. 18. ja 19. sajandil olid suitsusaunad Eestis väga levinud, kuid linnastumise ja moderniseerumise mõjul hakkas suitsusauna traditsioon hääbuma (Veeroja, n.d.). Suitsusauna kasutamine ja ehitamine erines Eestis piirkonniti, näiteks Lõuna-Eestis, saartel ja põhjarannikul oli suitsusauna ehitusel ja kasutusel mõningaid erinevusi, sealhulgas saunade ehitusmaterjalid, plaanid ja ahjutüübid. Sauna nimetavad eestlased pühaks kohaks, seal toimusid eestlase elu jooksul kõik tähtsamad sündmused – lapse sünd, kosjas käimine ja surm, kogu elu käis läbi sauna. Maarahva jaoks oli saun kui esiprioriteediks seatud koht, mida pidi austusega kohtlema (Margna, 2012).

Suitsusauna ei peetud pelgalt ainult pesemiskohaks, vaid oluliseks peeti ka hingepuhastusrituaale ja vaimse tervise turgutamist. Lisaks suitsutati saunas liha, idandati teri, vanutati rõivast ja lina, paljudele oli saun ka kodu eest. Suitsusauna kombeid, teadmisi ja oskusi on kantud edasi periseselt vanematelt lastele. Tänapäeval aga ohustab suitsusaunu saunahoonete ümber ehitamine moodsamateks saunadeks (koos korstnatega), mis viib omakorda selleni, et suitsusaunu jääb vähemaks ja sellega kaob suitsusauna pärimus (Kure, 2020). Tänapäeval on suitsusaunad enamasti säilinud Lõuna-Eestis Setomaal ja Vanal Võrumaal, kus suitsusaunadel on lisandunud uus roll pärimusturismi elamuse pakkujana. (Veeroja, n.d.)

Pärandil põhinevate turismitoodete arendamine on üha olulisem, kuna paljusid kultuurilisi väärtusi, nagu suitsusaun, ohustab nende hääbumine erinevate tegurite koosmõjus. Suitsusaunade moderniseerimine ja ümberehitamine „puhtaks saunaks“ ning vanade traditsioonide ja teadlikkuse kadumine viivad selle, et väärtuslik kultuuripärand võib kaduda. Pärandil tuginevad turismitooted aitaksid säilitada ja edendada esivanemate pärandatud kombeid ja kultuuri. Eelkõige hoiaksid need elus

pärimust, pakkudes turistidele võimalust kogeda ja õppida suitsusauna traditsioonide kohta, mis on olnud osa igapäevaelust ja tervenemistavadest. Samuti aitaksid sellised tooted tugevdada kohalikke turismiettevõtteid, pakkudes majanduslikke võimalusi, mis tulenevad kultuuripärandi edasikandmisest ja tutvustamisest. Suitsusauna pärandi turismitoode oleks seega kasulik mitte ainult kultuuri säilitamiseks, vaid ka kohaliku majanduse arendamiseks ja kogukonna sidususe tugevdamiseks. (Bardone & Tamm, 2013)

Uurimisküsimuse sõnastab autor järgmiselt: Kuidas kombineerida pärandkultuurist sõltuvaid elemente tänapäevaste lahendustega Võrumaa suitsusaunades, et suitsusauna pärandit hoida ja turismitoodetena külastajatele tutvustada?

Töö koosneb kahest osast. Esimeses osas antakse ülevaade pärandkultuuri tähtsusest tänapäeval. Hetkeseisust ja uuenduste võimalustest tootearenduses. Kirjeldatakse ka suitsusauna kultuuri, kombeid ja pärimust ning võimalusi kuidas suitsusaunapärandit tootearenduses kasutada. Teine osa on üles ehitatud Võrumaa suitsusaunade pärimuse ja turismitoote arenduse uuringule. Uurimismeetodina kasutab autor kvalitatiivset uuringut, viies läbi intervjuusid Võrumaa ettevõtetega, kes pakuvad teenusena suitsusauna kasutamist.

Antud töö on keskendunud suitsusauna kultuuri olemusele ja selle säilitamisele, peamiselt tahetakse uurida suitsusauna pärandi säilitamist Võrumaa suitsusaunade näitel. Lõputöö eesmärgiks on teooria ja uuringu tulemustele tuginedes teha ettepanekuid Võrumaa suitsusaunapärandi teenust pakkuvatele ettevõtetele pärandkultuuril tuginevate turismitoodete arendamiseks.

1. SUITSUSAUNA PÄRANDI KASUTAMINE TURISMITOOTE ARENDAMISEL

1.1. Päränd ja selle säilitamine läbi turismi

Päränd viitab põlvkondade vahel edasikantud materiaalsetele ja vaimsetele väärtustele, oskustele ning varale, mille eesmärk on pärändi säilitamine ja kaitsmine, samas tagades vastutuse pärändi järjepidevuse eest tulevaste põlvkondade jaoks. Nende väärtuste ja oskuste mõistmiseks on oluline teada pärändi etümoloogiat – ladina keeles tuleneb päränd sõnadest “*pater*“ ja “*omnium*“, eesti keeles tõlgituna – “isa“ ja “kaubad“, mis tähendasid isa poolset vara, mis pärändati edasi järgmisele perekonna valitsejale, kes pärändi eest hoolt kandma pidi. Sellest tuleneb ka pärändi olemus. (Ursu *et al.*, 2022)

Pärändit saab liigitada mitmel viisil, üheks kategooriaks on kultuuripäränd. Kultuuripäränd omab mitmekesisist ja sügavat mõju kogukondade heaolule, tervisele ja majandustegevustele. Kultuuriliste väärtuste tähtsus seisneb nende võimes ühendada minevikku ja olevikku. Uuringutes tuuakse välja, et kultuurilised väärtused nagu muuseumid, arheoloogilised paigad ja ajaloolised ehitised aitavad soodustada tegevusi elukvaliteedi paranemises, edendades sellega kogukonna eluolu ja meelitades ligi inimesi. (Cominelli & Greffe, 2012) Ühised kultuuritegevused tugevdavad inimestel identiteeti ja kuuluvustunnet, luues sidusama ja vastupidavama ühiskonna, mis annavad ka tulemusi majanduslikus ja sotsiaalses vaates (Belfiore, 2020).

Pidevalt uuenevas maailmas on ohuks kultuurilise mitmekesisuse vähenemine, mis viib nii kultuurilise identiteedi kadumise kui ka kultuuri väljasuremiseni. Pärändit ei tuleks käsitleda kui minevikku jäänud ajaloolise traditsioonina, vaid tuleks kanda edasi tuleviku kujunemisse. Pärändi elus hoidmine on eelkõige kohalike kogukondade vastutus, kuna just nemad on selles keskkonnas kasvanud ja kandnud pärändit edasi põlvkonnalt põlvkonnale, kuid kahjuks pole kõik kogukonna liikmed sellega ühel meelel, mis viib

omakorda kogukonna lõhestumise ja pärandi kadumiseni. Pärandi väljasuremise ennetamiseks tuleks kasutusele võtta säilitamise meetmed. Digitaalne pärandi jagamine suurendab ligipääsetavust, pakkudes võimalust tutvustada kultuuripärandit mitte ainult kohalikule kogukonnale, vaid ka laiemale publikule, sealhulgas tulevastele põlvkondadele. Kogukondade aktiivne kaasamine ja osalus on pärandi säilimisel võtmetähtsusega, kuna just kogukond on see, kes vastutab oma kultuuripärandi kaitsmise ja elushoidmise eest. Sidusrühmade kaasamine, sealhulgas kohaliku omavalitsuse, turismisektori ja kohaliku kogukonna koostöö, on oluline ühise eesmärgi saavutamiseks. Pärandist teadlikkuse tõstmine kohalike elanike ja külastajate seas, samuti oskuste, traditsioonide ja kohaliku kultuuri väärtustamine on hädavajalik selle säilimise tagamiseks. (Mekonnen, Bires, & Berhanu, 2022)

Turism ja pärand on omavahel tugevalt seotud, kuna turistid külastavad oma reisidel ajaloolisi ja kultuurilisi paiku, kus on võimalik kogeda mineviku ja oleviku seotust (Waite, 2000). Päranditurism on turismivorm, mille eesmärk on tutvustada turistidele ja kohalikele ajaloolisi ja kultuurilisi paiku (Ashley, 2016). Päranditurism aitab luua ajutisi, kuid sügavalt seotud emotsionaalsete sidemetega kogukondi, mida ühendavad ühised kogemused ja austus ajalooliste ja kultuuriliste pärandikohtade vastu. Lisaks ühendab päranditurism turiste kohalike elanikke, moodustades kogukondi pärandipaikade läheduses, sellised paigad toimivad pärandi hoidjatena, ühendades kogukondi ühiste traditsioonide, tavade ja vääruste kaudu (Chaney & Brassier, 2024).

Pärandturism tõmbab ligi mitmesuguse taustaga turiste, ületades kultuurilisi ja geograafilisi piire, sest neid ühendab ühine ajalugu ja kultuuripärandi kollektiivne hindamine. Tulenevalt päranditurismist on olemas ka pärandituristid, kelle põhiprioriteediks on külastada sihtkohti, millel on pärandiobjekte. Pärandiobjekte külastavad turistid moodustavad ajutise, kuid emotsionaalselt resonantse kogukonna, mida ühendavad ühised kogemused. (Chaney & Brassier, 2024) Pärandituristid aitavad kaasa kogukonna pärandi säilimisele, austades sealhulgas kultuuritraditsioone ja järgides nende omapäraseid kultuurireegleid (Gao & Zhang, 2016). Pärandihaldus on keskendunud pärandi kaitsmisele ja kultuuri säilitamisele, turismi eesmärk on tulu kasvatamine, mis võib tekitada erinevaid väljavaateid ja suhtumist (McKercher *et al.*, 2005). Mõlema osapoole nii turismi kui pärandi omavahelise suhte tasakaalustamiseks

on tarvilik luua uusi innovaatilisi lahendusi nagu pärandi digitaliseerimine, kultuurikogemuste kombineerimine vanade traditsioonide ja tänapäevaste lahendustega, ning turu uuendustega (Cominelli & Greffe, 2012). Päranditurismi arendamine tuleb tasakaalustada kultuurilise ja loodusliku pärandi kaitse ning turismi arenguga, et tagada nende jätkusuutlikkus (Zhang *et al.*, 2022). Maailmapärandi kaitsega tegelev UNESCO on juba aastast 1972 lisanud enda nimekirja erinevaid objekte, millel on erakordne universaalne väärtus, mis vastavad vähemalt ühele kümnest etteantud kriteeriumist. UNESCO peamiseks väärtuseks on inimkonna kultuuri- ja looduspärandi tuvastamine, kaitsmine ja säilitamine. Rahvusvaheliselt tunnustatud objektid võimaldavad suurendada kohalikul tasandil suuremat tuntust, nähtavust, turismivoogude suurenemist, meediatähelepanu ja rahastamisvõimalusi. (Bertacchini *et al.*, 2024)

Kultuuripärandi turism (*Cultural heritage tourism*) sisaldab materiaalsel ja immateriaalsel pärandit, mis hõlmab endas näiteks: ajalooliste hoonete taaselustamist ja restaureerimist tänapäeva ühiskonna linnakultuuri uuendustesse, mis omakorda annab kogukonnale võimaluse väärtustada ja elus hoida mineviku pärandit uudsetes lahendustes (Yung & Chan, 2012). Päranditurism (*Heritage tourism*) on kasvanud üheks maailma suurimaks ja nõutumaks turismiliigiks, millega kaasneb ka omajagu probleeme, üheks märkimisväärseks probleemiks on pärandikaitse ja turismihalduse omavaheline suhe, millest on tulenenud juhtimisprobleemid (Jones *et al.*, 2017).

Pärand on väärtuste, oskuste ja teadmiste kogum, mida kantakse edasi põlvest põlve, olles tähenduslik mitte ainult kultuuri seisukohast, vaid ka majanduslikus mõttes. Pärandi säilitamine ja kaitsmine on vajalik kultuurilise järjepidevuse tagamiseks ja uute põlvkondade harimiseks. Päranditurismi abil on võimalik ühendada kultuurilisi ja ajalooliselt olulisi paiku uute külastajate ning kohalike kogukondadega, et edendada kultuuri ja säilitada pärandit. Pärandi väärtustamisel ei piira see end vaid mineviku austamisega, vaid sisaldab ka kohalike traditsioonide elushoidmist ja nende tähtsuse tõstmist kaasaegses kontekstis. Päranditurism on oluline kultuuripärandi edendamise vahend, kuna see ühendab ajalugu ja olevikku, pakkudes ainulaadset võimalust luua sügavaid emotsionaalseid sidemeid kohalike elanike ja turistide vahel. Samuti loob päranditurism see ruumi kultuuri ja traditsioonide säilitamiseks, samal ajal kogukondadele majanduslikku kasu tuues. Selle saavutamiseks on hädavajalik kohalike

kogukondade aktiivne osalus, teadlikkuse tõstmine ja kõigi sidusrühmade koostöö. Kõikide osapoolte koostöö ja osalus on võtmetähtsusega, et tagada pärandi jätkusuutlikkuse ja elujõud. Päranditurismi arendamine tuleb tasakaalustada kultuurilise pärandi kaitse ja turismi majanduslike eesmärkide vahel, et tagada mõlema valdkonna jätkusuutlikkus ja vastastikune kasu.

1.2. Turismitoodete arendamine

Kultuuripärandiga tegelevad ettevõtted peaksid enda prioriteediks seadma kohaliku kultuuri säilitamise, kasutades selleks usaldusväärseid meetodeid ja tegevusi (Ruiz-Ortega *et al.*, 2021). Jätkusuutlike praktikate rakendamine toodete arenduses ei anna tulemust mitte ainult looduse ja keskkonna seisukohast, vaid annab palju suurema tulemi kultuuripärandi säilimisele ja kaitsele, mis omakorda viib selleni, et kultuuripärand säilib ka tulevikus ning annab suure väärtuse uutele põlvkondadele. Oluline on arendada just selliseid turismiteenuseid ja -tooteid millel on sentimentaalne väärtus, mis samal ajal toetaks kogukonna kultuuri (Swanson & DeVereaux, 2017). Ettevõtetel, kes on seotud kultuuripärandiga tuleks võtta vastutus jätkusuutlikel lahendustel tugineva kohaliku kultuuri arendamise eest, samal ajal olles paindlik ka sotsiaalsetes ja majanduslikes vajadustes (Murzyn-Kupisz, 2012.). Päranditeenuste arendamisel on vajalik tasakaalu leidmine meelelahutuse ja informatiivse kogemuse vahel, küllastajate jaoks on vajalikuks muutumas interaktiivsed elemendid, mis annavad neile erakordse ja meeldejääva külästuse. Selleks tuleks ettevõtetel enda teenuste hulka lisada lisateenuseid, mis annavad turistide kogemusele emotsionaalset head meelestatust kultuuri ja pärandiga (Ham & Weiler, 2002). Külästusele annavad palju juurde ka kultuurilised jutustused, lood ja kohalike endi rahvaluule, mille esitamine annab turistidele palju efektsama väljundi pärandi loomest (Wong, 2013).

Kultuuripärandi arendamiseks ja kaitsmiseks on tänapäeval üha enam kasutusel AR ehk täiustatud reaalus (Augmented reality), mis pakub uusi võimalusi pärandi väärtustamiseks ja säilitamiseks. AR täiustab keskkonna visualiseerimist, hindamist ja tajumist, pakkudes võimalust luua rikastatud ja interaktiivseid kogemusi (Wong, 2013). Selle kasutamine on eriti nooremate külästajate seas väga vajalik, kuna nooremad külästajad on harjunud

kogema efektsmaid ja atraktiivsemaid lahendusi, mis nende tähelepanu paremini köidavad (Buhalis & Karatay, 2022). Selline tehnoloogia muudab pärandikogemust interaktiivsemaks ja informatiivsemaks võimaldades külastajatel uurida pärandi ajalugu ning kultuurilisi ja sotsiaalseid traditsioone, pakkudes samal ajal visuaalselt rikastatud ja harivat sisu. Kuna noored külastajad on tulevased kultuuripärandi kandjad, on nende kaasamine pärandi säilitamisse äärmiselt oluline, et tagada selle jätkusuutlik edasiandmine (Cranmer *et al.*, 2023). Siiski tuleb päranditurismi arendamisel hoolikalt arvestada ka kultuurilise ja loodusliku pärandi kaitse vajadusega. Kultuuripärandi valdkonnas on tõestatud, et AR parandab külastajakogemust ja aitab säilitada atraktsioonide algupära, suurendades samal ajal turistide ajaloolist teadlikkust ja ühiskondlikku mõistmist (Chung, Kim, & Koo, 2017).

Pärandikaitse ja turismi arendamine võivad tihti olla omavahel vastuolus, kuna turism võib viia kultuuripärandi kommercialiseerimise ja/või muutumiseni, mis omakorda ohustab selle autentsust ja väärtust. Kultuuripärandi arendamise puhul on äärmiselt oluline tagada, et turismi areng ei kahjustaks ega moonutaks selle algupära, vaid säilitaks pärandi traditsioonilise ja kultuurilise väärtuse. Seetõttu on hädavajalik rakendada säästlikke ja jätkusuutlikke turismimudeleid, mis võimaldavad kultuuripärandi kaitse ja turismi arengu vahel tasakaalu leida. (Shafiee Roodposhti & Esmaeelbeigi, 2024)

Turistide osalus ja kaasamine mängivad olulist rolli nende kogemuste väärtuses ja rahulolus turismi sihtkohtades. Kaasates turiste erinevatesse tegevustesse, nagu näiteks töötubadesse või kultuuriüritustele, aitavad need tegevused luua külastajatele palju süvitsi minevama ja emotsionaalsema sideme sihtkoha kohalike traditsioonide ja ajaloo. Osalus, mõistetuna kui turistide aktiivne osalemine, ei piirdu pelgalt vaatamisväärsuste külastamisega, vaid ulatub kaugemale, pakkudes turistidele võimalust kogeda sihtkohta mitte ainult turismiatraktsioonide kaudu, vaid ka selle elava ja elujõulise kultuuri kaudu. (Bryce, Curran, O'Gorman, & Taheri, 2014) Päranditurismi sihtkohad saavad saavutada klientide heaolu lisades enda teenustesse erinevaid giidituure ja interaktiivseid eksponaate, mis köidaksid külastaja tähelepanu ja looksid meeldejäeva kogemuse (Belfiore, 2020).

Päranditurismi omapäraks on autentsus, mis on esimene aspekt, mis turistidel silma jääb, selleks aga on vaja ettevõtetel enda pakutud teenused muuta silmapaistvamaks. Selle

tulemil ei muutu mitte ainult turisti hetkeemotsioon vaid suureneb võimalus, et turistid uuesti naaseksid sihtkohta ja kogeksid uuesti teenuseid, mis omakorda tagab pärandi elujõulisuse ja säilimise. Oluline on teenusepakkujatel jääda kindlaks enda põhimõtetele ja pakkuda tõeliselt tähendusrikkaid ja unikaalseid kogemusi (Zhou *et al.*, 2022). Pakutavate teenuste hulka ei oleks mõistlik lisada liiga palju ja liialt kaubanduslikke vahendeid, need muudaks algse autentsuse ebaatraktiivseks. Ettevõtetele võiks olla olemas ülevaade enda klientide ootustest ja soovidest. Turistidele võiks olla ka võimalus osta või teha endale kohalik käsitöö toode, mille soetamisel jääb kliendile meelde kogemus ja emotsioon, mis tuletaks talle külastust meelde. Teenusepakkujate või kohalike endi poolt räägitud lood ja legendid aitavad samuti palju külastusele kaasa, eriti emotsionaalsel tasemel, sest mida kaasavam ja emotsionaalsema kogemuse klient saab, seda meeldivam ja meeldejäavam on tema reis, millest räägitakse ka tuttavatele ja parimal juhul külastatakse sihtkohta uuesti. (McKercher, 2002)

Turismiteenus on tänapäeva majanduses oluline majanduskasvu allikas, aidates kaasa nii töökohtade loomisele kui ka Sisetarbimise suurenemisele. Turism kui teenus ei koosne üksnes füüsilistest toodetest, vaid hõlmab laiaulatuslikku kogemust, mida kujundavad nii teenusepakkujad kui ka tarbijad ise. Digitaaltehnoogiate kiire areng on oluliselt mõjutanud turismiteenuste disaini ja tarbimist, suurendades klientide kaasatust ning võimaldades luua suuremat väärtust ja paremaid kogemusi. Teenuse kvaliteet on siin võtmetähtsusega ning turismiteenuste pakkujad peavad püüdma tagada, et nende teenused vastaksid või ületaksid klientide ootusi, kasutades näiteks teenuse kvaliteedi lõhe mudelit. Turismiteenuse mõistmine nõuab seetõttu terviklikku lähenemist, mis arvestab teenuse keerukat olemust, kliendi aktiivset rolli ning tehnoloogiate rolli teenuste tõhusal pakkumisel. (Opote *et al.*, 2020)

Turismoode on kooslus mis sisaldab nii materiaalseid kui ka immateriaalseid elemente, mille eesmärk on täita turistide esmaseid ja sekundaarseid vajadusi. See hõlmab mitmesuguseid komponente — looduslikud ja ajaloolised vaatamisväärsused kuuluvad esmase turismipakkumise alla, samas kui spetsiaalselt turistidele loodud teenused, nagu majutus ja meelelahutus, moodustavad sekundaarse pakkumise. Turismoode toimib tervikliku kogemuse loojana, kus erinevad üksikud teenused ja tooted moodustavad kokku suurema väärtuse. Lisaks on turismoode väärtusloome protsess, kus tarbijad ise

aktiivselt osalevad ja tajuvad toote kasulikkust vastavalt oma isiklikele eelistustele. See tähendab, et turismiettevõtted peavad arvestama tarbijate muutuvate ootustega ning kohandama oma pakkumisi, rõhutades turismitoote mitmekihilist olemust ja selle rolli turunduses. (Koutoulas, 2015)

Stephen L. J Smithi (1997) poolt loodud turismitoote mudel pakub terviklikku lähenemist arendades välja viit tähtsat komponenti: füüsiline keskkond, teenindus, külalislahkus, valikuvabadus ja kaasatus, mis on olulised turistide kogemuse kujundamisel. Mudelit rakendades parandatakse turismitootes kvaliteeti ja võimalus olla konkurentsivõimeline teiste ettevõtetega. Mudel rõhutab, et turismitoode ei ole materiaalsed ressursid ja teenused vaid kõige olulisem on kogemus, mida klient kogeb. Turismitoote mudeliga seletab Smith lahti, kuidas erinevad elemendid annavad klientidele lõpliku kogemuse ja emotsiooni sihtkohast. (Smith, 1994)

Smithi mudel keskendub tootja ja tarbija vahelise dünaamika mõistmisele, kus lõpptulemus on turisti isiklik kogemus, mis sõltub kõigi turismitoote komponentide kooskõlastatud toimimisest. Sellises kontekstis on kohalike inimeste kaasamine, olgu see siis kohaliku toidu nautimine, kultuuriliste tegevuste osalemine või igapäevaelu elementide tutvustamine, kriitilise tähtsusega, et luua turistide jaoks emotsionaalne side sihtkoha ja selle kultuuri ning elustiiliga. Need komponendid on kooskõlas Smithi mudeli põhimõtetega, mille kohaselt on osalemine (aktiivne kaasamine) ja külalislahkus turismikogemuse kvaliteedi tagamisel määrava tähtsusega. Kohalike elanike osalus, olgu see siis turismiaktivistide juhendamine või igapäevaelu jagamine, soodustab turistide süvitsi minevat kogemust, mis ulatub kaugemale tavapärasest turismist. Smithi mudeli järgi muudavad just need omadused turismikogemuse mitte ainult kvaliteetseks, vaid ka unikaalseks, pakkudes turistidele sügavat seost sihtkoha ja kohaliku kogukonnaga. Selline lähenemine vastab ka autentsete turismikogemuste nõudlusele, mida turistid järjest enam otsivad, ja toob esile kohaliku kultuuri ning identiteedi olulisuse turismikogemuste loomisel. (Song & Feng, 2021)

Kõige esimesena jääb külastajale silma füüsiline keskkond, mis sõltub infrastruktuuridest, loodusressurssidest, rajatistest ja vaatamisväärsustest. Esmamulje sihtkohast on kõige olulisem kuna see määrab turisti jaoks kohe kas sihtkoht on tema jaoks paeluv või ei. Füüsilise keskkonna arendamise võimalusteks pakub Smith välja

infrastruktuuridesse investeerimist- atraktiivsemad ehitised, renoveerimine, lisaks on väga oluline ka tähelepanu viia ligipääsetavusele ja keskkonnasõbralikkusele, raskesti ligipääsetavasse kohta eelkõige turistid minna ei taha, ning oluline on ka enda ettevõttes jätkusuutlik. (Smith, 1994)

Teenindus viitab tehniliselt pädevale ja professionaalsele tegevusele, mis toetab turismitoote füüsilist keskkonda ja tagab sujuva ja meeldiva külastuskogemuse. Näiteks hotelli vastuvõtu kvaliteet, giiditeenused, transpordi korraldus ja toitlustusteenus on kõik osa teeninduse elemendist. Smith rõhutab, et teeninduse kvaliteeti saab objektiivselt mõõta läbi personali professionaalsuse, reageerimiskiiruse ja kliendirahulolu. Samas on teenindus tihedalt seotud järgmise elemendiga – külalislahkusega, mis lisab emotsionaalse mõõtme. Tõhus ja kvaliteetne teenindus on kriitilise tähtsusega, kuna see mõjutab otseselt turisti rahulolu ning aitab kaasa sihtkoha konkurentsivõimele ja jätkusuutlikkusele. Klienditeeninduse arenduseks tuleks enda personali koolitada ja tõsta teenindusstandardeid klientidega suheldes rõhku panna individuaalsele ja kliendikesksele lähenemisele. Külalislahkus peegeldab hoiakut ja emotsionaalselt suhtumist, millega teenindust osutatakse, külastaja vastuvõtt soojas ja sõbralikus keskkonnas annab kliendile positiivse emotsiooni, mis annab talle mõista, et on sihtkohas oodatud ja hoitud. Selle puudumisel jääb vastuvõtt liiga külmaks ja mehhaaniliseks, samas kui soe vastuvõtt jätab turistidele mälestuse heast kogemusest. Külalislahkuse arendamisel soovib Smith enda personali julgustada olla rohkem avatud ja isikupärane suhtumisega, arendusi võib ka luua kui leitakse lahendusi luua hubane keskkond, kas siis näiteks interjööris, muusikas või leida muid lahendusi. (Smith, 1994)

Valikuvabadus mängib kriitilist rolli turismikogemuse kvaliteedi ja külastajate rahulolu kujundamisel, kuna see annab turistidele võimaluse kohandada oma reisikogemust vastavalt isiklikele eelistustele ja ootustele. Valikuvabadus suurendab turisti autonoomiat ja võimaldab tal kogeda sihtkohta mitmekülgset ja autentsemalt. Näiteks võimalus valida erinevate ekskursioonide, kohalike restoranide või kultuurisündmuste vahel annab turistile võimaluse luua isikupärane ja rahuldust pakkuv kogemus. Valikuvabadus suurendab turisti rahulolu ja loob emotsionaalse sideme sihtkohaga. Kui turist tunneb, et tal on võimalus ise otsustada, kuidas ta oma aega veedab ja milliseid tegevusi kogeb, tõuseb tema üldine rahulolu ning positiivne kogemus jääb kauemaks meelde. Samuti aitab

valikuvabadus vähendada võimalikku stressi, mis tekib jäikade ja piiratud turismipakettide puhul. Parenduste tegemiseks pakub Smith välja luua klienditele paindlikumad reisirakendid, kasutada erinevaid rakendusi, mis annaksid ülevaate sihtkohast ja luua erinevaid kohalikke töötubasid, kus kliendid saaksid ülevaate kohalikust kultuurist. (Song & Feng, 2021)

Turismoote mudelis on kaasatus viimane ja kõige subjektiivsem element, mis kujundab turisti kogemust. Smith rõhutab, et turism ei ole passiivne tarbimine, vaid aktiivne ja emotsionaalne protsess, kus turist osaleb tegevustes, suhtleb kohalike elanikega ja tunnetab sihtkoha kultuuri. Kaasatus on oluline, kuna see võimaldab turistil kogeda sihtkohta sügavuti ning luua emotsionaalne side külalastatava piirkonnaga. Smithi sõnul on turismoote terviklik ainult siis, kui turist tunneb end aktiivselt tegevustes osalejana, mitte pelgalt vaatlejana. Arendusteks võiks enda turismistoodetesse luua näiteks kultuurifestivalil osalemine, kohaliku käsitöö töötuba või loodusmatk, mis pakuvad võimalusi emotsionaalseks ja füüsiliseks kaasatuseks. (Smith, 1994)

Kultuuripärandi turism hõlmab nii materiaalsel kui immateriaalsel pärandil, võimaldades kogukondadel säilitada oma kultuurilist identiteeti turismiarengu kaudu. Valdkonna kasv on toonud esile vajaduse tasakaalu järele pärandikaitse ja turismihalduse vahel. Oluline on rakendada jätkusuutlikke ja kogukonnakeskseid lähenemisi, mis toetavad autentseid kogemusi ning tugevdavad külalastaja seotust sihtkohaga. Tehnoloogilised lahendused ja Smithi turismoote mudel aitavad rikastada külalastuskogemust ning suurendada noorte kaasatust ja teadlikkust kultuuripärandist. Päranditurismi edukus põhineb autentsusel, kogemuspõhisusel ning kohaliku kogukonna aktiivsel kaasamisel. Lisaks on oluline, et turismoote ja -teenuste arendamisel tuginetakse läbimõeldud mudelitele, mis aitavad süsteemselt kavandada kvaliteetseid ja külalastajakeskseid lahendusi. Sellised mudelid, nagu näiteks Smithi viie elemendiline turismoote mudel, toetavad nii teenuse kvaliteedi kui ka sihtkoha atraktiivsuse ja jätkusuutlikkuse kasvu.

1.3. Suitsusaunade kultuuriline roll, pärandi elushoidmine

Suitsusaun või *võro keeles* „Savvusann“ on üks vanemaid saunatüüpe Põhja-Euroopas, mis oli korstnata, suure ahju, suitsuse ruumi ja kuumast aurust tuleneva soojusega (Science&Tech, 2011). Suitsusaunas väljub suits avatud aknast või seinal asuva kõrge

avast, kuum suits aga omakorda soojendab sauna katust ja seinu (Helamaa, 1999). Eestis on esimesed saunad ehitatud juba 13 sajandil, mis tõttu võib öelda, et eestlased on juba pikka aega olnud saunarahvas (Raudjärv, 2023a). Saunamaja oli vanarahva jaoks kõige puhtam ja püham ruum, kuna seal toimus kogu elutegevus, sünnitati lapsi, raviti haigusi, pesti surnuid ning ka suitsutati liha, saunaga kaasnesid ka erinevad kombed ja uskumused näiteks tervitused ja vihtlemised (Habicht, 2008).

Ehitamisel mõeldi sellele, et saunamaja saaks teistest taluhoonetest võimalikult kaugemale ja võimalusel veekogu lähedusse, et tulekahju puhul oleks lihtne hoonet kustutada (Eichenbaum & Eller, 2013). Sauna kütmiseks võeti tavaliselt terve päev, kütmisprotsess võttis aega mitu tundi, kuumad kivid hoiavad omakorda mitme tunni jooksul soojust, saunas käik oli samuti viidud mitme tunni peale. Kui saun oli valmis läksid saunalised lava peale lõõgastuma, leili viskama, vihtlema, leilivesi aga pidi olema leige ei tohtinud olla ei liiga kuum ega liiga külm. Peale leili pesti ennast puhtaks (Raudjärv, 2023b). Kõeti tavaliselt lehtpuudega (lepa või haavaga), nendest tekkis vähem tahma, välditi kütmist okaspuudega, sest siis tekkis palju sädemeid või nagu vanarahvas ütles „*sann saa mõro*“ (mis tähendab: saun ei ole valmis) (Eichenbaum & Eller, 2013).

Suitsusauna ehitamisel oli mõeldud ka kombestiku peale, mis saunas käiguga kaasas käisid. Alustades sauna uksega, mis oli ehitatud mõningates piirkondades nimelt madalamale, et sisse astudes saunaline kummardaks austusavaldusega nende esivanemaid poole neid samal ajal tervitades. Sellest tulenevalt on säilinud komme suitsusauna sisenedes saunas olijaid tervitada lausega „*Jummal sekkä!*“ (Jumal kaasa) ja saunast lahkudes esivanematele jätsid leiliruumi vihad ja teised saunatarbeesemed, et lahkunud saaksid ka saunas käia (Kure, 2020). Saunaruumi üheks oluliseks elemendiks on saunaur, mis eriti suitsusaunas on erilise tähtsusega. Vanad Soome kombed õpetavad, et saunas on neli erinevat suitsuauru: neitsiaur, naiseaur, emaur ja vanaema aur. Neitsiaur sümboliseerib kui tulist armastajat, mida kogetakse esimest korda kiiresti ja kirega, naiseaur on sarnane armastava naise paitusega, emauru kirjeldatakse kui sooja ja pehmet kogemust, mis on võrdväärne ema süles istumisega ja viimane vanaema aur pidavat olema kõikidest neljast kõige magusam ja hoolivam, viimane aur tuleb tavaliselt siis kui joostakse saunast välja ja aurupilv on ümber keha lõõmama jäänud (Moreno-Romero, 2013).

Vihtlemine on olnud samuti saunas käigu üheks tähtsaks kombeks, kuigi vanarahvas oli maausku ja igal korral vihtlemist enda saunatamisse ei võetud põhjuseks looduse austamine ja usk, et loodusvara tuleb hoida ja kaitsta. Kuid kui vihtlemine päevakorda võeti olid selleks omad kombed, mida vanarahvas jälgis, nimelt valmistati vihad noortest arukaskedest enne või pärast jaanipäeva, siis olevat vihtades palju jõudu ja väge sees, ning uue vihaga uue kuu alguses vihtlemine pidavat eriti suurt jõudu ja väge saunalistesse tooma. Vihtlemine leevendab lihasvalu, noorendab nahka ja tervendab haavu, ühte vihta saab korduvalt kasutada nii üks kui ka mitu inimest. Vihtadesse on sageli lisatud ka teisi ravimtaimi näiteks:oreganot, piparmünti ja ka julgematele katsetajatele nõgest, need annavad vihtadele omapärase aroomi ja ka tervendavaid omadusi. (Raudjärvi, 2023c)

Suitsusauna pärandi hoidmine ja arendamine ei seisne pelgalt traditsiooniliste hoonete ja praktikate kaitsmises, vaid eeldab ka kohalike teadmiste ja oskuste edasiandmist tulevastele põlvkondadele. Võrumaal, kus suitsusauna kultuuril on erilised tähendused, on aktiivselt tegelemas selle pärandi uurimise ja taastamisega. Kogukonna algatused, nagu suitsusauna kultuuripärandi esitlemine UNESCO vaimse kultuuripärandi nimekirjas, aitavad tõsta teadlikkust selle traditsiooni väärtusest ning samal ajal pakkuda võimalusi kultuuriturismi ja majandusarengu jaoks. (Bardone & Tamm, 2013)

Pungas-Kohv (2015) kirjutas kolmetasandilisest pärandi elushoidmise protsessist: *sustenance* (elus hoidmine), *consumption* (tarbimine) ja *maintenance* (säilitamine). Esmalt tuleks käsitleda pärandobjekti kui igapäeva elu praktilist funktsiooni, oluline on mõelda objekti kui olevikus toimiva osana mitte minevikku jäänud pärandina. Järgnevalt tuleks pärandit muuta tarbivaks ressursiks, mis on ka majanduslikult tulusam, külastajatele pakub rohkem huvi kui saab objekti kogeda, tähtis on hoida piiri autentsuse ja pärandi esitluse vahel kuna rolli võivad mängima hakata keelebarjäär ja erinevad kultuuriruumid. Viimaseks tuleks kindlasti pärandobjekti säilitada ja kaitsta, ilma nende teguriteta pärand on ohus ning võib hävineda. Pärandiloomet tuleb käsitleda kui dünaamilist ja sotsiaalselt konstrueeritud protsessi, mille käigus kogukond mitte üksnes säilitab minevikust pärinevaid elemente, vaid ka loob, tõlgendab ja kohandab neid vastavalt tänapäeva vajadustele ja kontekstidele. See protsess ei piira end pelgalt objektiivsete pärandimaterjalide või tavade kaitsmisega, vaid hõlmab ka nende elavat praktiseerimist, andes neile jätkusuutliku elu. Kohalike kogukondade osalus pärandi

loomise ja tõlgendamise protsessides on vältimatu, kuna just nemad omistavad pärandile selle tegeliku tähenduse ja väärtuse. Päranditurismi arendamine saab olla oluline mehhanism, mis mitte ainult ei aita säilitada ja populariseerida traditsioone, vaid pakub ka majanduslikku kasu kogukondadele, andes neile võimaluse arendada turismiteenuseid, mis on seotud nende ajaloolise ja kultuurilise pärandiga. (Pungas-Kohv, 2015)

Lisaks võiks suitsusauna kultuuripärandi arendamisel rakendada ka teisi innovatiivseid kultuurikogemusi, nagu traditsiooniliste suitsusaunade valmistamise ja kasutamise töötubade korraldamine või ekskursioonide pakkumine, kus külastajad saavad süvitsi minna suitsusauna kultuuri, õppides selle ajalugu ja tähtsust. Sellised kogemused ühendavad vana pärandi ja tänapäeva tehnoloogia, pakkudes külastajatele võimalust mitte ainult õppida, vaid ka aktiivselt osaleda autentsetes pärandikogemustes. Arendada suitsusauna teemalisi käsitöötooteid, näiteks traditsioonilisi saunatarvikuid või kohalikku toitu, mis aitaksid külastajatel mõista ja hinnata pärandi sügavat kultuurilist tähendust. (Bardone & Tamm, 2013)

Suitsusaun on sajandeid juba Võrumaal olnud üheks märkimisväärseks pärandiks, hõlmates endas erinevaid kombeid ja traditsioone, mida on edasi kantud juba põlvest põlve. Aja muutudes kaovad ka kombed ja hääbub ka pärand ise. Pärandi kaitseks ja säilitamiseks tuleks eelkõige pärandi oskusi ja teadmisi edasikanda, käsitleda pärandit oleviku osana, muuta pärandiobjekt tarbivaks ressursiks, kaitsta ja säilitada objekti, aasata kohalikku kogukonda, ja korraldada innovatiivseid kultuurikogemusi.

2. SUITSUSAUNA PÄRANDI KASUTAMISE UURING

2.1. Võrumaa suitsusaunade ülevaade ja uurimisprotsessi kirjeldus

Võrumaa suitsusaunad on olnud juba sajandeid nii võrukate kui ka setude elus üheks märkimisväärseks identiteedi ja eluviisi osaks (Võsu & Sooväli-Sepping, 2012a). Võrumaal on säilinud kodudes suitsusaunad, mis on jäänud peredele põlvest põlve, kuid nende kasutus on kujunenud pigem praktiliseks kasutuseks kui pärandi elushoidmiseks. Suitsusaunas (*Savvusaunas*) käiakse eelkõige lõõgastuse, puhkuse või vaimse tervise turgutamise eesmärgil. Üha populaarsemaks on muutumas omada kahte sauna, nii suitsusauna ja Soome sauna, esimeses käiakse harvem ja eesmärgiga lõõgastuda ja hiljem minnakse „puhtasse sauna“ ennast puhtaks pesema. 2000. aastate algul muutus nooremate seas trendiks suitsusaunade taaselustamine ja saunakultuuri taaselustamine, keskealiste inimeste jaoks oli suitsusaun kujunenud rohkem elustiiliks kui traditsiooni jätkamiseks. (Kure, 2020)

Aastate jooksul kadunud pärimus on saanud uue hingamise tänu vanade hoonete renoveerimisele ja uutele hoonetele, mille ehitamisel on pööratud tähelepanu traditsiooniliste ehitusviisidele ja tavadele. Sügavalt juurdunud suitsusaunatraditsiooni kannavad edasi vanad suitsusaunad, mis on olnud perekondadel põlvest põlve kui ka uuema generatsiooni noored, kes tunnevad aina rohkem huvi suitsusauna ja looduslähedase eluviisi vastu. Pärandi säilimisele annavad oma panuse Võro Selts, kohalikud kogukonnad ja suitsusaunahuvilised, kes korraldavad erinevaid üritusi, saunapäevi ja koolitusi. Suitsusauna kasutatakse Võrumaal igapäevaelu osana, aga ka turismiatraktsioonina, mida pakutakse teenusena erinevates ettevõtetes. (Võsu & Sooväli-Sepping, 2012a)

Võrumaa ettevõtted, kus pakutakse suitsusauna teenust on järgmised: Mooska Talu, Sepa talu, Uhtjärve Ürgoru Nõiariik, Setomaa turismitalu, Saunamaa, Pokumaa, Hämsa heaolukeskus, Kiidi talu, Hõbesaare, Ööbikuoru villa, Mõniste talumuuseum ja Hundiallika Retriidi ja koolituskeskus. Kõikides eelnimetatud ettevõtetes on olemas suitsusaunad, mis on ehitatud inspireeritud vanadest teadmistest ja ehitusviisidest kombineerituna uute lahendustena. Hoonete ehitamisel kasutasid ettevõtete eestvedajad vanu palke ja looduslikke materjale, nagu näiteks samblaid, mida topiti palkide vahele soojuste hoidmiseks. Eelnimetatud ettevõtetes on olemas kas vähemalt üks või mitu suitsusauna, mida külastajatele tutvustatakse ja esitletakse, näiteks Mooska talus toimuvad ühised saunas käigud perenaise Eda Veeroja eestvedamisel, kes on väga entusiastlik suitsusauna pärimuse eestvedaja. Saunas tutvustab Veeroja saunalistele sauna kombeid, traditsioone ja ajalugu vanas suitsusauna leiliruumis. (Võsu & Sooväli-Sepping, 2012b)

Uuringu läbi viimisel kasutab autor kvalitatiivset uurimisviisi ja uurimisvahendina intervjuud, kuna tegu on emotsionaalse teemaga, siis saab autor intervjuud läbi viies palju sisulisemaid vastuseid. Kvalitatiivse meetodi kasutamisel on võimalus mõista palju sügavamalt inimeste tundeid, kogemusi, emotsioone, mida on võimalik silmast silma kohtudes saada. Andmeid kogutakse loomulikus keskkonnas, kus uurijal on võimalus saada palju põhjalikum ja detailsem teave uuritavast objektist. Lisaks annab kvalitatiivne uurimus süvitsi mineva arusaama sotsiaalsetest ja kultuurilistest teguritest, mis mõjutavad inimeste käitumist ja arusaamu. Selline meetod on eriti kasulik, kui on oluline mõista mitte ainult seda, mis toimub, vaid ka seda, miks ja kuidas inimesed oma olukorda tõlgendavad. See lähenemine annab väärtuslikke teadmisi, mida ei oleks võimalik saavutada ainult kvantitatiivsete andmete kogumise kaudu. (Ugwu, 2023)

Intervjueeritavate soovil viidi osad intervjuu läbi kirjalikult. Kirjalikul teel vastates on intervjueeritavatel rohkem aega põhjalikumalt enda vastuseid läbi mõelda, ning vastajad julgevad olla rohkem avatud ja enda seisukohti paremini selgitada. Kasuks tuleb ka see, et intervjuus osalejad ei pea kohtumiseks leidma sobivat asukohta vaid intervjueeritav saab viibida endale sobivas keskkonnas. Lihtsamaks muutub ka andmete kogumine, sest kirjalikud andmed on juba olemas ja eraldi enam transkribeerimist pole vaja enam intervjueerijal teha. (James & Busher, 2016)

Autor valis sobivad uuritavad välja saunatee.ee kodulehelt, kust on võimalus leida erinevaid saunu üle Eesti, tutvustatakse ka erinevaid üritusi, mis on tulemas ja antakse ülevaate saunakultuurist (*Sauna-aasta saunad üle Eesti / Saunatee*, n.d.). Autor leidis sobivaid ettevõtteid 13 ja intervjuusid viidi läbi 6 ettevõtte esindajaga. Uuringu valim on valitud erinevate sihtgruppide vahel, kuid oluline valimi puhul on, et antud ettevõtte asuks Võrumaal ja ettevõtte teenuste seas oleks suitsusauna kasutusvõimalus. Tabelis 1 on välja toodud intervjuueeritavate koodid, ametinimetused, intervjuude ajad ja kestused.

Tabel 1. Ülevaade intervjuueeritavatest

	Intervjuueeritava tähis (KOOD)	Ametinimetus	Intervjuu aeg	Kestus
1	E1	Teenuse omanik	31.03.2025	37 min
2	E2	Teenuse omanik	9.04.2025	31 min
3	P1	Ettevõtte töötaja	9.04.2025	Gmaili teel
4	E3	Teenuse omanik	16.04.2025	20 min
5	E4	Teenuse omanik	19.04.2025	Gmaili teel
6	P2	Ettevõtte töötaja	28.04.2025	Gmaili teel

Autor võttis intervjuueeritavatega ühendust e-maili teel, kus lepiti kokku intervjuu läbiviimiseks sobivad ajad ja lahendused intervjuu toimumiseks. Andmekogumismeetodina kasutab autor intervjuusid uuritavatega, mida salvestatakse ja viiakse läbi märtsi ja aprilli kuu vältel, neli ettevõtet, soovisid intervjuu teha kirjalikul teel, vastates iseseisvalt ette antud küsimustele, kolm ettevõtte esindajat soovisid teha intervjuud läbi videokõne ja telefonikõne ja üks ettevõtte soovis kohapeal läbiviidud intervjuud, andmeid koguti küllastuspunktini.

Antud uuringu jaoks tehti 6 intervjuud, mis on sobilikud küllastuse saavutamiseks kuna andmed olid fokuseeritud kindlatele temale ja peale intervjuud tehti järjestikust analüüsi (Hennink & Kaiser, 2022). Salvestatud intervjuude transkribeerimiseks kasutati Tekstiks ja TalTechi transkribeerimistarkvara (Olev & Alumäe, 2022). Intervjuu jaoks tehtud kava on koostatud teooriast tulenevalt olulistemast punktidest. Intervjuude küsimuste jaoks tehti uuringumudel (vt lisa 1), kus jagati ära uuringus käsitletud kategooriad, teemad tähtsamate autorite ja aastatega.

2.2. Uuringu tulemused

Esimesena uuris autor intervjueeritavatel, kuidas küllastajata saab suitsusauna teenust kasutada. Kõik vastajad vastasid et, algselt peab klient tellima suitsusauna teenuse, ning siis valmistatakse kliendile või klientidele, oleneb küllastajate arvust suitsusauna küllastajale ette. Erinevus seisnes aga teenuste läbiviimises. Enamus teenuste läbiviijatest viibivad klientidega koos tutvustades kombeid ja ajalugu. P1,E2 teenuse ajal kliendiga koos ei viibi ning kommete tutvustus tehakse enne suitsusauna kasutamist, kui klient seda soovib.

Uuringus küsitud saunakommete kasutuse kohta oli vastajate ühiseks vastuseks vihtlemine. Kliendiga koos viibivad teenusepakkujad teevad saunakommetest väga läbimõeldud ja sügava tutvustuse, rääkides nii leilist, vihtade tegemistest ja kasutamisest, tervitusest, saunale eelnevatest tegevustest, lauludest, lõhnade kasutamisest, tänamisest, soola kasutamist, ajaloo ja peale sauna tegevustest. (E2) mainis, et kommetest niivõrd kõike ei tea ja tõi välja aroomide kasutust ja, et uueks kombeks on tulnud õlle tarbimine, mida kliendid suitsusaunades tarbivad

Suitsusaunapärandi säilitamiseks tutvustatakse suitsusauna üldiselt. Kasutatakse oma teenustes töötubasid, viha tegemisõpetusi, sauna ajaloo tutvustust. E1 ja P2 räägivad üritustel suitsusaunadest ning korraldavad üritusi, kahes ettevõttes on tehtud videoklippe suitsusaunast. E1 selgitab: „Tutvustamegi ajalugu, erinevaid uskumusi, kombeid, tõekspidamisi, näitame natuke ühte teist, loeme kooris saunas, nuusutame lõhnu, proovime vihtlemist ja alati püüame pakkuda eestlastele võru keelt ja see lõppeb siis suitsuliha söömisega.“

Uuritavate suitsusauna kommete teadmised on peamiselt saadud põlvest põlve, erinevatest allikatest ja klientidelt, kes teenust kasutama tulid. P2 ütles „Olen ise oma esimesed 20 eluaastat käinud suitsusaunas, mis oli iganädalane ettevõtmine. Siis küll pesemise eesmärgil. Minu kodu suitsusaunas suitsutati ka liha, olen ka nende tegemistega tuttav.“

Küsimusele, kuidas arendada suitsusauna teenuseid, mis aitaks tutvustada ja edendada Eesti sauna- ja suitsusaunakultuuri kohalikele ja välisküllastajatele mainiti ühiselt et tuleks

korraldada üritusi, E1 tõi välja, et on osalenud suitsusauna kommete tutvustusega messidel, lisaks ka andis palju tuntut juurde filmi „Savvusanna sõsarad“. P1 tõi välja saunarallid, mis toovad palju külastajaid ja huvilisi, E2 mainis, et kohalikele seas on saunakombed endil juba kasutusel, ning arvab, et seda nendele tutvustama enam ei pea. E4 arvates võiksid kohalikud omavalitsused kaasa aidata. Joonises 1 on välja toodud erinevad viisid kuidas suitsusauna tutvustada ja edendada kohalikele ja väliskülastajatele.

Joonis 1. Suitsusauna teenuse arenduse märksõnad

Suitsusaunade digitaliseerimise võimalusele olid vastused erinevad. Vastustest võis järeldada, et digilahendusi kasutaksid rohkem need ettevõtted, kes teenuse ajal kliendiga koos ei viibi, kliendiga koos viibijatel teenusepakkujatel selliseid lahendusi hetkel vaja ei läheks kuna nad ise viivad kogu teenuse läbi seletades külastajatele lahti erinevaid kombeid ja saunakultuuri, kuid ollakse tulevikus avatud mingite digilahenduste kasutusele.

Eelnevast küsimusest tingituna uuris autor millistel tingimustel oleksid uuritavad nõus enda ettevõttes kasutama digilahendusi. E1 oleks valmis kasutama enda ettevõttes teistes hoonetes, või messidel liitreaalsust ja digilahendusi, kus kajastatakse suitsusauna ajalugu ja kombeid, samuti ei pooldanud ka eraldi rakenduste tegemist vaid pigem pooldas sotsiaalmeedia kanalite kasutust. E2 mainis, et suuresti jääb digilahenduste kasutamine rahastuse taha, kuna nende rakendamine on kallis, kuid on avatud rakenduse kasutusvõimalusele näiteks oleks ta valmis muutma enda kütmissüsteeme, P1 oleks nõus kasutama digilahendusi kuid need peaksid olema mobiilseid ja vajadusel eemaldatavad,

lisaks oleks ka nõus kasutama liitreaalsust. E4 ei oskaks hetkel enda ettevõttesse neid integreerida, E3 nentis et hetkel ei tahaks veel enda ettevõttesse digilahendusi.

Digilahendustele tuginedes uuris autor, kas intervjuueeritavad oleksid nõus kasutama helisalvestisi, mis tutvustaksid saunakombeid. E1, E3 arvasid, et ei pea seda vajalikuks, ülejäänud oleksid nõus kasutama, E2 mainis et kasutaks seda enda ettevõttes teises hoones ja E3 kasutaks helisalvestit pigem enda kodulehel.

Suitsusauna pärandi hääbumise kohta arvati ühiselt, et päris kadunud pärand ei ole, küll aga käiakse enamasti „puhastes saunades“ ja muutnud on pigem kombestikud. E1 mainis, et kadunud on suurte töötegemistele järgnenud saunas käigud, titesaunad, pruudisaunad ja leinasaunad. Vastustes kõlas ka sarnaselt, et on veel olemas saunaentusiaste, kes pärandit edasi kannavad. E2 mainis, et paljudel kohalikel on endil suitsusaunad olemas, kus aegajalt ühistel ettevõtmistel ikkagi käiakse.

Pärandi edasikandmist Eesti kultuuripärandi osa seisukohalt oldi ühisel meelel, et suitsusauna pärand edasikandmine on nende jaoks väga oluline ja kuulub Eesti kultuuri osasse. „See on meie rahva nii vaimse kui füüsilise tervise huvides oluline!“ (E3).

Sauna/suitsusauna kultuuri edasikandmist noorematele külastajatele kiideti kõikide vastajate poolt heaks ja nõustuti, et seda peaks kindlasti tegema. Noorema külastaja ettevõttesse saamiseks mainis E1, et korraldab noortele üritusi, kus ta tutvustab suitsusaunakombeid, vastajad mainisid, et otseselt noori suitsusauna teenust kasutama ei kutsu, vaid pigem tullakse ise. P1 tõi välja, et tema ettevõttes tehakse lastele erinevaid suitsusaunateemalisi programme ja lisaks on võimalus noortel kasutada nende õppehoonet.

Kohaliku kogukonna kaasamine saunakultuuri edendamisse aitab pärandi säilitamisele oluliselt kaasa, E2 arvates on kohaliku kaasamine keeruline ettevõtmine, kuna arvab, et nende jaoks on see tavapärase asi ja eraldi mingisugust kaasamist poleks vaja.

Eelmisest küsimusest tingituna küsis autor kuidas kohaliku kaasamist teha, vastati sarnaselt, et tuleks teha ühiseid ettevõtmisi, korraldada üritusi, mis kohaliku kogukonda kokku tooksid ning, mis aitaks luua kohaliku kogukonnaga paremini sidet, tutvustades ja kaasates neid erinevatesse suitsusauna tegevustesse.

Intervjuudest selgus, et teenust pakutakse ettetellimisel ning kommete tutvustamise viisid varieeruvad. Kõige sagedamini mainiti vihtlemist. Kultuuri säilitatakse töötubade, ürituste ja isikliku kogemuse kaudu. Digitaliseerimise võimalustes ollakse erinevatel seisukohtadel, kuid huvi on olemas. Pärandi hoidmist ja noorte kaasamist peeti oluliseks.

2.3. Järeldused ja ettepanekud suitsusauna teenust pakkuvale ettevõtjale turismitoote arendamiseks

Käesolevas peatükis seotakse uurimustulemused teadusallikatest pärit infoga, mida käsitleti teoreetilises peatükis. Tehakse ettepanekuid Võrumaal asuvatele suitsusaunapärandi teenust pakkuvate ettevõtetele teenuste arendamiseks, mis aitaksid säilitada ja luua uuendusi suitsusauna pärandi jõushoidmise eesmärgi nimel.

Intervjuudest saadud vastustest võib järeldada, et suitsusauna pärand on Võrumaal elujõus ja hääbumise märke veel niipea ei näita, kuigi suitsusaunakultuur on aastatega siiski muutunud ja kombed ning teadmised on kas uuenenud või kombineeritud uute teadmistega vanadest kommetest. Paljud Võrumaa kohalikest on enda igapäeva elu kasutusse võtnud „puhta sauna“ kasutuse ja vana suitsusauna kasutatakse pigem harvem ning aina vähem kasutatakse suitsusauna vanu kombeid.

Suitsusauna pärandiga kaasas käivaid kombeid on vanadest kommetest kaasa võetud nagu näiteks vihtlemine, tervitus, saunaleil, kütmine (Raudjärv, 2023a), kuid ka kõlas vastajate poolt välja toodud uued kombeid nagu aroomide, soola kasutamine ja alkoholi tarvitamine saunas. Pärandi säilitamist tasakaalustatakse meelelahutuse ja informatiivse kogemuse vahel tutvustades külastajatele ajalugu, kombeid ja erinevaid tegevusi, lisateenustena toodi välja erinevad videoklipid, mis on tehtud suitsusauna tutvustamiseks (Ham & Weiler, 2002). Käiakse ka erinevatel üritustel suitsusauna tutvustamas, rääkides ajaloost, suitsusauna kommetest, sauna ehitusest, saunalauludest ja muudest lugudest, mis kinnitab ka teooriat, et pärandi kogemusele annab palju juurde kohalike endi jutustused (McKercher, 2002). Suitsusauna kombeid on aastasadu edasi kantud põlvest-põlve, mis kõlas ka enamus uuringu raames saadud vastustest, kuid juurde on õpitud erinevatest allikatest ja suitsusauna eestvedaja Eda Veeroja käest (Võsu & Sooväli-Sepping, 2012a).

Teenuse arenduseks pakuti välja erinevate ürituste korraldamist, suitsusauna teadlikkuse tõstmist messidel, mida on mainitud ka teoorias (Bardone & Tamm, 2013). Saadud vastuseid saab seostada ka Pungas-Kohv kirjutatud kolmetasandilise protsessi osana, nimelt peaks pärandit kasutama kui igapäeva elu funktsioonina, mida ka paljud kohalikud kellel on olemas endal suitsusaun siiani teevad (Pungas-Kohv, 2015). Kohaliku kogukonna omapoolne panus aitaks hoida ja toetada pärandi säilimist, mida toetab ka teooria (Võsu & Sooväli-Sepping, 2012a). Vastajad tõid omapoolsete ettepanekutena välja, et suitsusauna pärandi tuntust aitas laiendada „Savvusanna sõsarad“ film.

Digitaliseerimise seisukohalt oldi kahetisel arvamusel, poolt olid need ettevõtjad, kes ise teenuse kasutusel kliendiga koos ei viibi ja vastu olid teenusepakkujad, kes kogu teenuse kasutuse ajal olid küllastajatega koos. Teooria toetab mõlemat osapoolt, nimelt aitaks digitaliseerimine köita klientide tähelepanu ja rikastada nende kogemust (Belfiore, 2020). Teisalt, kui teenusepakkuja pakub klientidele unikaalset ja meeldejäädavat kogemust, jääb see kliendile paremini meelde ja rikastab klientide teenuse kasutamist (Zhou et al., 2022).

Tingimused, mille alusel digilahendusi ollakse valmis kasutusele võtma, olid vastajate seisukohalt erinevad, liitreaalsust ja digitaalset lahendusi ollakse valmis kasutama messidel või teistes enda ettevõtte hoonetes näiteks: seminariruumid vms. Vastajate arvates jääb digilahenduste kasutamine pelgalt ka rahastuste ja digilahenduste kasutamise oskuste taha, mille lahenduseks võiks olla kohaliku omavalitsuse poolne toetus, mis tuleneb ka teooriast, et kohalik omavalitsuse kaasamine aitaks pärandit elus hoida ja arendada (Mekonnen, Bires, & Berhanu, 2022).

Helisalvestite kasutamisel oldi vastuvõtlikumal seisukohal, intervjueeritavate arvates oleks selline lahendus sobilik, sest rahvaluule ja jutustuste kasutamine annab palju efektsama väljundi pärandist (Wong, 2013).

Suitsusaunapärandi hääbumise seiskohalt arvasid vastajad, et pärand päris kadunud ei ole, kuid aja jooksul on muutunud kombes, mis toetab teooriast tulenevat mõtet, et pärand elab edasi kuid teisenenud kujul, selle all mõeldakse kohalikke, kellel on olemas kasutusel suitsusaun (Mekonnen, Bires, & Berhanu, 2022). Pärandi säilitamine on vastajate jaoks väga oluline ning kinnitab ka teooriat, et pärandi hääbumise vältimiseks on väga tähtis seda elus hoida (Raudjärv, 2023a). Samuti oldi ühisel arvamusel, et noortele tuleks

suitsusaunapärandid edasi kanda, mis samuti on kooskõlas teooriaga, kus toodi välja, et järeltulevad põlvkonnad on just need, kes saavad pärandit edasi kanda ning seda säilitada (Cranmer et al., 2023).

Noorte kaasamiseks korraldatakse erinevaid üritusi ja programme, teooriast aga tuleb välja, et noorematel endil on kasvanud huvi suitsusaunade vastu, ning neid on hakatud aina rohkem avastama (Võsu & Sooväli-Sepping, 2012a). Kohalike elanike kaasamine erinevate ettevõtmiste ja ürituste korraldamisel annaks vastajate meelest olulise ja suure panuse pärandi säilitamisse. Ka Bardone ja Tamm (2013) peavad kohaliku kogukonna osalust väga oluliseks, sest just nemad on need, kes on selle pärandiga üleskasvanud ja peaksid aitama kaasa pärandi säilitamise eesmärgil ning kogukonnaga tehtud üritused annavad sellele rohkem tulemusi.

Autor pakub välja omapoolseid ettepanekuid suitsusaunapärandi teenuste arendamiseks

- Kuigi intervjuudes avaldati digilahenduste kasutamise suhtes pigem vastakaid arvamusi, julgustab autor suitsusauna teenust pakkuvates ettevõtetes digilahendusi kasutama näiteks ekraanid, liitreaalsus või rakendused, mis annaksid ülevaate suitsusauna kogemusest ja ajaloost. Sellise lahenduse kasutamine annaks küllastajatele võimaluse saada interaktiivsema ülevaate eelootavast kogemusest ja sajandite pikkusest ajaloost, mis on olnud osaks eestlaste kultuuri ruumis. Lisaks võiksid ettevõtjad kasutusele võtta ka helisalvesteid
- Suitsusaunapärandiga seotud ürituste korraldamine suurendaks tähelepanu ja uudishimu pärandi elushoidmise vastu.
- Pöörata rõhku ka noorema küllastaja ja laste suitsusauna kasutamise julgustamisele, mis kindlustaks pärandi edasikandmist järeltulevatele põlvvedele.
- Koostöö kohaliku omavalitsuse ja turismisektoriga, millel ühiseks eesmärgiks oleks pärandi säilimine.
- Võtta kasutusse jätkusuutlikumaid ja säästlike lahendusi teenuste kasutamisel, nagu näiteks vanade suitsusaunade renoveerimine, et säiliks vana sauna autentsust ja algupära.
- Teenustes võiks kasutada ka giidituure ja interaktiivseid eksponaate, mis muudaksid teenuse kasutaja kogemuse veelgi rohkem meeldejäavamaks.

- Kohaliku käsitoo müümine klientidele, mille soetamisel jääb kliendile kogemus meelde ja mis toetaks ka kohalikku kogukonna toodangut.

Oluline on turistide kaasatus, kui turist saab ise kogeda midagi autentset ja ehedat jääb kliendile sellest meeldivam ja meeldejäavam kogemus, rääkides klientidele pärandi ajaloo või traditsioonidest loob see kliendile sügavama emotsionaalsema sideme ja muudab kogemuse väärtuslikumaks. (Bryce *et al.*, 2015) Autor annab soovitusi muuta enda teenust autentsemaks põimides enda teenuseid traditsiooniliste kommetega.

Intervjuude kokkuvõtteks võib järeldada, et saadud tulemused kinnitavad varasemaid uuringuid. Raudjärve 2023 tehtud uuringus on toodud välja et suitsusauna pärandi hoidmine on ettevõtetele väga oluline ja selle hoidmiseks võetakse kasutusse erinevaid meetodeid nagu ürituste korraldamine, saunakommete tutvustamine ja muud lahendused, mida tuleks ka tulevikus sihikindlalt teha, et suitsusauna pärand jääks üheks Eesti kultuuripärandi oluliseks osaks (Raudjärv, 2023a).

Uurimus näitas, et suitsusaunakultuur on Võrumaal elujõuline, kuid traditsioonid on ajas muutunud ja suitsusauna kasutatakse pigem harva ning erilistel puhkudel. Paljud inimesed eelistavad igapäevaselt tavalist ehk „puhast sauna“, samas peetakse suitsusaunapärandi säilitamist oluliseks ning noorte kaasamist selle edasikandmise vajalikuks. Uuringus osalenud ettevõtte esindajad tõid välja, et pärandit hoitakse elus läbi isikliku kogemuse, ürituste ja jutuvestmise.

Autor teeb ettepanekuid suitsusaunapärandi teenuse arendamiseks: kasutada helisalvesteid ja digilahendusi (nt liitreaalsus, rakendused), korraldada pärandit tutvustavaid üritusi, suunata tähelepanu noorematele külastajatele, teha koostööd kohaliku omavalitsuse ja turismisektoriga, säilitada vana sauna autentsus renoveerimise abil ning pakkuda giidituure ja kohalikke käsitöötooteid. Eesmärk on luua tähenduslik, hariv ja meeldejääv kogemus, mis aitaks suitsusaunapärandil püsida elujõulisena ka tulevikus.

KOKKUVÕTE

Käesoleva lõputöö raames uuriti Võrumaal suitsusaunakultuuri olemust ja pärandi säilitamise võimalusi läbi turismi. Lõputöö ühe osana käsitles autor suitsusauna teenuse arendust. Töö teoreetilises osas tutvustatakse erinevaid pärandi säilitamise kontseptsioone, mille kaudu pärandit säilitatakse ja arendatakse päranditeenuseid. Empiirilises osas viidi läbi kvalitatiivsel meetodil uurimus Võrumaa suitsusaunateenust pakkuvate ettevõtete hulgas. Autor viis läbi kuus intervjuud ettevõtete esindajatega. Valimisse kuulusid ettevõtted, mis tegutsevad Võrumaal ja kasutavad enda teenustes suitsusauna kasutust. Autor esitas lõputöö tulemused intervjuu analüüsina.

Tulemustest selgus, et suitsusauna pärand on Võrumaal veel elujõus, kuid kombed on muutunud – vanad traditsioonid on segunenud uutega ning kasutusse on tulnud ka täiesti uued kombed. Samuti mainiti, et inimesed eelistavad üha rohkem kasutada „puhast sauna“. Kohalike seas on suitsusauna kasutamine küll tavapärane kuid seda eelistatakse kasutada harvem ja pigem tähtpäevadel. Vastustest kõlas ühiselt, et suitsusauna pärandi hoidmine on väga oluline Eesti kultuuripärandi osana ning seda tuleks edendada ka nooremate külastajate seas, kes pärandit edasi kannaksid. Digilahendusi eelistavad kasutada ettevõtted, kes teenuse osutamise ajal kliendiga koos ei viibi. Seevastu need ettevõtted, kes teenuse ajal on kliendiga koos, ei kasutaks hetkel neid lahendusi. Digilahendusi ollakse valmis rakendama tulevikus, kuid selleks esineb ettevõtetel mitmed piirangud – rahalistes ressursid, digioskuste puudumine, ning määravaks digilahenduste sobivus sõltuvast asukohast. Mainiti, et digilahendusi oleks valmis kasutama ettevõtte teistes hoonetes, kuid suitsusauna hoone soovitakse esialgu jätta digivabaks.

Autor esitas ettevõtetele omapoolsed ettepanekud, mis aitaksid arendada suitsusaunateenuseid nii, et säiliks ka suitsusauna pärand. Esiteks julgustab autor tulevikus kasutusele võtta digitaalseid lahendusi ja helisalvesteid, mille kasutamine muudaks külastuse külastajale atraktiivsemaks ja meeldejäävamaks ning samas toetaks

ka pärandi säilimist. Digitaliseeritud lahendused võimaldavad suitsusauna pärandit arhiveerida, mis aitaks kaasa selle pikaajalisele säilimisele. Autor soovib korraldada erinevaid suitsusaunateemalisi üritusi, mis suurendaksid pärandi tuntust nii kohalike kui ka välisküllastajale seas. Samuti nähakse potentsiaali koostöös kohalike omavalitsustega, mille toel saaks ühiselt edendada pärandi säilitamist, teenuste arendamist ja suitsusauna populariseerimist. Oluline on kasutada jätkusuutlikke ja säästlikke lahendusi teenuse pakkumisel, et säilitada suitsusauna autentsus. Samuti võiks teenusesse lisada interaktiivseid elemente ja giidituure, mis muudavad küllastaja kogemuse veelgi meeldejäävamaks. Lisaks võiks pakkuda kohalikku käsitööd, mis toetaks nii piirkondlikku ettevõtlust kui ka looks kliendile tähenduslikke mälestusi küllastusest. Autor soovib teenuse arendamisel kasutada ka Smithi teenusemudelit, mis aitaks luua parema keskkonna nii teenusepakkujale kui ka kliendile.

Käesolevas lõputöös täideti püstitatud eesmärk – analüüsiti suitsusauna teenuse arendamise võimalusi pärandi säilitamise kontekstis ning esitati ettepanekud ettevõtetele pärandi säilitamiseks ja turistidele tutvustamiseks. Töö tulemusena leiti vastus püstitatud uurimisküsimusele: Võrumaa suitsusauna ettevõtted saavad oma teenuseid arendada mitmel viisil, kasutades nii materiaalseid lahendusi, kohalike kaasamist kui ka teenuse pakkumiseks vajalike oskuste arendamist.

VIIDATUD ALLIKAD

- Ashley, B. (2016). A Postmodern History of Philosophy. *The American Journal of Semiotics*, 21(1/4), 5–10. <https://doi.org/10.5840/ajs2005211/418>
- Bardone, E., & Tamm, E. (2013). Suitsusaunapärandi loomisest Võrumaal. *Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat*, 56, Article 56.
- Belfiore, E. (2020). Whose cultural value? Representation, power and creative industries. *International Journal of Cultural Policy*, 26(3), 383–397. <https://doi.org/10.1080/10286632.2018.1495713>
- Bertacchini, E., Revelli, F., & Zotti, R. (2024). The economic impact of UNESCO World Heritage: Evidence from Italy. *Regional Science and Urban Economics*, 105, 103996. <https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2024.103996>
- Bryce, D., Curran, R., O’Gorman, K., & Taheri, B. (2015). Visitors’ engagement and authenticity: Japanese heritage consumption. *Tourism Management*, 46, 571–581. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.08.012>
- Buhalis, D., & Karatay, N. (2022, January 7). *Information and Communication Technologies in Tourism 2022*. Retrieved from SpringerNature Link: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-94751-4_2?utm_source=getftr&utm_medium=getftr&utm_campaign=getftr_pilot&getft_integrator=sciencedirect_contenthosting
- Chaney, D., & Brassier, P. (2024). Destruction of heritage, community and anthropomorphism. *Annals of Tourism Research*, 109, 103839. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2024.103839>
- Chung, N. L., Kim, J., & Koo, C. (2017, May 11). *Journal of Travel Research*. Retrieved from SageJournals: https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0047287517708255?src=getftr&getft_integrator=sciencedirect_contenthosting&utm_source=sciencedirect_contenthosting&journalCode=jtrb

- Cominelli, F., & Greffe, X. (2012). Intangible cultural heritage: Safeguarding for creativity. *City, Culture and Society*, 3(4), 245–250.
<https://doi.org/10.1016/j.ccs.2012.10.003>
- Cominelli, F., & Greffe, X. (2012, December). *Intangible cultural heritage: Safeguarding for creativity*. Retrieved from Sciencedirect: <https://www-sciencedirect-com.ezproxy.utlib.ut.ee/science/article/pii/S1877916612000537>
- Cranmer, E. E., tom Dieck, M. C., & Jung, T. (2023). The role of augmented reality for sustainable development: Evidence from cultural heritage tourism. *Tourism Management Perspectives*, 49, 101196. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2023.101196>
- Eichenbaum, K., & Eller, K. (2013). Suitsusaunade põlengutest ja nende ärahooldmisest. *Studia Vernacula*, 4, 157–164. <https://doi.org/10.12697/sv.2013.4.157-164>
- Gao, J. H., & Zhang, C. (2016, July 8). *Journal of Sustainable Tourism* . Retrieved from Taylor & Francis online:
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09669582.2016.1202954>
- Habicht, T. (2008). *Eesti saun*.
- Ham, S. H., & Weiler, B. (2002). Toward a Theory of Quality in Cruise-Based Interpretive Guiding. *Journal of Interpretation Research*, 7(2), 29–49.
<https://doi.org/10.1177/109258720200700204>
- Helamaa, E. (1999). *Kiuas, saunan sydän*.
- Hennink, M., & Kaiser, B. N. (2022). Sample sizes for saturation in qualitative research: A systematic review of empirical tests. *Social Science & Medicine*, 292, 114523. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.114523>
- James, N., & Busher, H. (2016). *CHAPTER 15 ONLINE INTERVIEWING*.
- Jones, T. E., Yang, Y., & Yamamoto, K. (2017, June). *Assessing the recreational value of world heritage site inscription: A longitudinal travel cost analysis of Mount Fuji climbers—ScienceDirect*. Tourism Management. <https://www-sciencedirect-com.ezproxy.utlib.ut.ee/science/article/pii/S0261517716302096>
- Koutoulas, D. (2015). *Product, tourism* (pp. 1–3). https://doi.org/10.1007/978-3-319-01669-6_293-1
- Kure, K. (2020, March 24). *Suitsusaunatraditsioon Vana-Võromaal*. Eesti Rahvakultuuri Keskus. <https://rahvakultuur.ee/2020/03/24/suitsusaunatraditsioon-vana-voromaal/>

- Margna, E. (2012). *Mi umma savvusaun*.
- McKercher, B. (2002). Towards a classification of cultural tourists. *International Journal of Tourism Research*, 4(1), 29–38. <https://doi.org/10.1002/jtr.346>
- McKercher, B., Ho, P. S. Y., & du Cros, H. (2005). Relationship between tourism and cultural heritage management: Evidence from Hong Kong. *Tourism Management*, 26(4), 539–548. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2004.02.018>
- Moreno-Romero, C. (2013). Sauna, more than sweating. *Popular Anthropology Magazine*. https://www.academia.edu/94756677/Sauna_more_than_sweating
- Murzyn-Kupisz, M. (n.d.). *Cultural, economic and social sustainability of heritage tourism: Issues and challenges*.
- Olev, A., & Alumäe, T. (2022). Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service. *Baltic Journal of Modern Computing*, 10(3). <https://doi.org/10.22364/bjmc.2022.10.3.14>
- Opute, A., Irene, B., & Iwu, C. (2020). Tourism Service and Digital Technologies: A Value Creation Perspective. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 9.
- Pungas-Kohv, P. (2015, mai 12). *Pärandi säilimine ja säilitamine maastikus külakiikede ja soode näitel*. Retrieved from academia.edu: https://www.academia.edu/85927577/P%C3%A4randi_s%C3%A4ilimine_ja_s%C3%A4ilitamine_maastikus_k%C3%BClakiikede_ja_soode_n%C3%A4itel
- Raudjärv, M. (2023a). Sauna Experiences in Estonia, Baltic States and Nordic Countries. *Estonian Discussions on Economic Policy*, 31(1–2), Article 1–2. <https://doi.org/10.1515/tpep.v31i1-2.23611>
- Raudjärv, M. (2023b). Sauna Experiences in Estonia, Baltic States and Nordic Countries. *Estonian Discussions on Economic Policy*, 31(1–2), Article 1–2. <https://doi.org/10.1515/tpep.v31i1-2.23611>
- Raudjärv, M. (2023c). Sauna Experiences in Estonia, Baltic States and Nordic Countries. *Estonian Discussions on Economic Policy*, 31(1–2), Article 1–2. <https://doi.org/10.1515/tpep.v31i1-2.23611>
- Ruiz-Ortega, M. J., García-Villaverde, P. M., De La Gala-Velásquez, B., Hurtado-Palomino, A., & Arredondo-Salas, Á. Y. (2021). Innovation capability and pioneering orientation in Peru’s cultural heritage tourism destinations: Conflicting

- environmental effects. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 48, 441–450. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2021.07.012>
- saunad üle eesti*. (n.d.). Retrieved from saunatee.ee: <https://www.saunatee.ee/et/saunad-ule-eesti?s=&types%5B%5D=1&areas%5B%5D=2>
- Sauna-aasta saunad üle Eesti | Saunatee*. (n.d.). Retrieved March 17, 2025, from <https://www.saunatee.ee/et/saunad-ule-eesti>
- Shafiee Roodposhti, M., & Esmaeelbeigi, F. (2024). Viewpoints on AR and VR in heritage tourism. *Digital Applications in Archaeology and Cultural Heritage*, 33, e00333. <https://doi.org/10.1016/j.daach.2024.e00333>
- Skrabic, B., Šimundić, B., Muštra, V., & Vugdelija, M. (2021). The Role of UNESCO Cultural Heritage and Cultural Sector in Tourism Development: The Case of EU Countries. *Sustainability*, 13, 5473. <https://doi.org/10.3390/su13105473>
- Smith, S. L. J. (1994). The tourism product. *Annals of Tourism Research*, 21(3), 582–595. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(94\)90121-X](https://doi.org/10.1016/0160-7383(94)90121-X)
- Song, Q., & Feng, W. (2021). Interests-Based Local Experience Tourism: A New Tourism Product Design in China. *Open Journal of Social Sciences*, 9(4), Article 4. <https://doi.org/10.4236/jss.2021.94030>
- Su, X. (2018). Reconstructing Tradition: Heritage Authentication and Tourism-Related Commodification of the Ancient City of Pingyao. *Sustainability*, 10(3), Article 3. <https://doi.org/10.3390/su10030670>
- Swanson, K. K., & DeVereaux, C. (2017). A theoretical framework for sustaining culture: Culturally sustainable entrepreneurship. *Annals of Tourism Research*, 62, 78–88. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2016.12.003>
- Ugwu, C. N. (2023, jaanuar). *Qualitative Research*. Retrieved from Researchgate: https://www.researchgate.net/publication/367221023_Qualitative_Research
- Ursu, V., Chiriac, N., & Bostan, I. (2022). Heritage—Polysemantic Analysis of the Concept: Criteria, Forms, Definitions, and Particularities. *Open Access Library Journal*, 9(6), Article 6. <https://doi.org/10.4236/oalib.1108934>
- Vana Võromaa savvusann*. (2014, November 27). Retrieved from Savvusannast: <https://savvusann.ee/smoke-sauna-tradition-in-voromaa-added-to-unesco-representative-list-of-the-intangible-cultural-heritage-of-humanity/>

- Veeroja, E. (n.d.). *Mooska suitsusaunatalu*. Retrieved from Mooska: <https://mooska.eu/>
- Võsu, E., & Sooväli-Sepping, H. (2012a). Smoking Out Local Traditions? Identity and Heritage Production in Southeast Estonian Rural Tourism Enterprises. *Folklore. Electronic Journal of Folklore*, *51*, 77–108.
<https://doi.org/10.7592/FEJF2012.51.vosu-soovali>
- Võsu, E., & Sooväli-Sepping, H. (2012b). Smoking Out Local Traditions? Identity and Heritage Production in Southeast Estonian Rural Tourism Enterprises. *Folklore. Electronic Journal of Folklore*, *51*, 77–108.
<https://doi.org/10.7592/FEJF2012.51.vosu-soovali>
- Waitt, G. (2000). Consuming heritage: Perceived historical authenticity. *Annals of Tourism Research*, *27*(4), 835–862. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(99\)00115-2](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(99)00115-2)
- Wong, C. U. I. (2013, July). *The sanitization of colonial history: Authenticity, heritage interpretation and the case of Macau's tour guides*. Journal of Sustainable Tourism. <https://doi.org/10.1108/JPMD-07-2016-0045>
- Wong, C. (2013, July). *Journal of Sustainable Tourism*. Retrieved from ResearchGate: https://www.researchgate.net/publication/271753238_The_sanitization_of_colonial_history_Authenticity_heritage_interpretation_and_the_case_of_Macau's_tour_guides
- Yung, E. H. K., & Chan, E. H. W. (2012). Implementation challenges to the adaptive reuse of heritage buildings: Towards the goals of sustainable, low carbon cities. *Habitat International*, *36*(3), 352–361.
<https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2011.11.001>
- Zhang, J., Xiong, K., Liu, Z., & He, L. (2022). Research progress and knowledge system of world heritage tourism: A bibliometric analysis. *Heritage Science*, *10*(1), 1–18. <https://doi.org/10.1186/s40494-022-00654-0>
- Zhou, G., Chen, W., & Wu, Y. (2022). Research on the Effect of Authenticity on Revisit Intention in Heritage Tourism. *Frontiers in Psychology*, *13*.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.883380>

Lisa 1. Uuringu mudel

Uuringus käsitletud kategooriad	Teemad	Autor	Aasta
Pärandkultuur ja saunateadmised	Saunakombed- ja teadmised Lisateenused	Matti Raudjärv Damien Chasey Pascak Brassier Viorica Ursu Natalia Chiriac Ina Bostan	2023 2024 2022
Teenuste uuendused	Teenuste arendus kohalikele ja väliskülastajatele Teenuste digitaliseerimise	Habtamu Mekonnen Zemenu Bires Kassegn Berhanu Cora In Un Wong	2022 2013
Suitsusaunapärandi säilitamine	Pärandi kadumine Kogukonna ja noorema põlvkonna kaasamine	Habtamu Mekonnen Zemenu Bires Kassegn Berhanu Ester Vösu Helen Sooväli- Sepping Miles Cranmer	2022 2012 2023
Turismoote mudel	Kvaliteedi parandamine	Samuel L. Smith	1994

Lisa 2. Intervjuu küsimused

Küsimus	Allikas
Kuidas klient teie ettevõttes saab kasutada suitsusauna teenust?	(Raudjärv, 2023a)
Milliseid saunakombeid te enda ettevõttes kasutate?	(Raudjärv, 2023a)
Milliseid teenuseid pakute oma ettevõttes suitsusaunapärandi säilitamiseks	(Chaney & Brassier, 2024)
Kuidas teie olete omandanud teadmised suitsusaunakommetest?	(Ursu et al., 2022)
Kuidas võiks teie hinnangul arendada suitsusauna teenuseid, mis aitavad tutvustada ja edendada Eesti sauna- ja suitsusaunakultuuri kohalikele ja välisküllastajatele	(Mekonnen, Bires, & Berhanu, 2022)
Kuidas hindate sauna / suitsusaunade teenuste digitaliseerimise võimalust, mis keskenduks traditsioonide ja kultuuri tutvustamisele kasutades digilahendeid	(Wong, 2013)
Millistel tingimustel oleksite nõus kasutama enda ettevõttes äppe või (tahvelarvuteid, ekraane) mis tutvustaksid ja annaksid ülevaate suitsusaunapärandist nii kohalikele kui ka välisküllastajatele?	(Mekonnen, Bires, & Berhanu, 2022)
Kas oleksite valmis enda ettevõttes kasutama ka näiteks helisalvestisi, mis räägiksid suitsusaunalugudest ajaloost ja kommetest või ka näiteks suitsusauna lauludest?	(Wong, 2013)
Kuidas on suitsusaunapärand viimase 100 aasta jooksul muutunud? Kas tunnete, et see on hääbumas või väljasuremas?	(Mekonnen, Bires, & Berhanu, 2022)
Kui oluline on teie arvates suitsusauna traditsioonide säilitamine Eesti kultuuripärandi osana?	(Raudjärv, 2023a)
Kui oluline on teile edasi kanda sauna / suitsusaunakultuuri noorematele küllastajatele?	(Cranmer et al., 2023)
Kuidas teie nooremat küllastajat enda ettevõttesse suitsusauna teenust kasutama saate?	(Võsu & Sooväli-Sepping, 2012a)
Kui oluline on teie jaoks kaasata kohalikku kogukonda sauna /suitsusauna kultuuri edendamisse? -Kuidas seda teha võiks? (lisaküsimus)	(Bardone & Tamm, 2013)

SUMMARY

THE USE OF HERITAGE CULTURE INTOURISM PRODUCT DEVELOPMENT BASED ON THE EXAMPLE OF VÕRUMAA SMOKE SAUNAS

Laura Kaur

This thesis explores the cultural essence of the smoke sauna tradition in Võrumaa and examines the opportunities for safeguarding this heritage through the development of tourism services. Particular emphasis is placed on the evolution and enhancement of smoke sauna-related services. The theoretical part introduces various concepts of heritage preservation through which heritage is maintained and developed into heritage-based services. The empirical part consists of a qualitative study conducted among companies in Võrumaa offering smoke sauna services. The author carried out six interviews with representatives of these companies. The sample included enterprises operating in Võrumaa that incorporate smoke saunas in their service offerings. The findings of the thesis are presented in the form of interview analysis.

The results revealed that the smoke sauna tradition in Võrumaa is still alive, though the customs have evolved—old traditions have merged with new practices, and entirely new habits have emerged. It was also mentioned that people increasingly prefer using a 'clean sauna'. While the use of the smoke sauna remains familiar to the local population, it tends to be reserved for special occasions and used less frequently. The responses unanimously indicated that preserving the smoke sauna tradition is crucial as part of Estonia's cultural heritage and that it should also be promoted among younger visitors to ensure its continuity. Digital solutions are preferred by companies that do not accompany the customer during the service. In contrast, companies that do interact directly with customers during the experience are currently less inclined to use such solutions. There is interest in adopting digital tools in the future, although various constraints exist—limited financial resources, lack of digital skills, and the appropriateness of these

solutions depending on the location. Some companies indicated willingness to use digital tools in other facilities, but prefer to keep the smoke sauna building itself initially free from digital interference.

The author presented several proposals to the companies on how to develop their smoke sauna services while preserving the heritage. Firstly, the author encourages the use of digital solutions and audio recordings in the future, which could make the visitor experience more engaging and memorable while also supporting heritage preservation. Digital solutions could enable the archiving of smoke sauna heritage, contributing to its long-term conservation. The author also recommends organizing events related to the smoke sauna tradition, which could increase awareness both among locals and international visitors. There is potential for collaboration with local municipalities, which could support the joint promotion of heritage preservation, service development, and the wider popularisation of smoke saunas. It is important to use sustainable and eco-friendly practices in service delivery to maintain the authenticity of the smoke sauna. The inclusion of interactive elements and guided tours could enhance the overall visitor experience. In addition, offering local handicrafts could support regional entrepreneurship and provide visitors with meaningful souvenirs. The author also recommends applying Smith's service model to improve the service environment for both providers and clients.

This thesis achieved its stated objective—to analyse the opportunities for developing smoke sauna services in the context of heritage preservation and to present proposals for companies to help preserve and promote this heritage to tourists. As a result, the research question was answered: smoke sauna businesses in Võrumaa can develop their services in various ways by utilising material solutions, involving the local community, and enhancing the skills necessary for service delivery.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Laura Kaur,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Pärandkultuuri kasutamine turismitoote arendamisel Võrumaa suitsusaunade näitel“

mille juhendaja on Marit Piirman, MBA,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Laura Kaur

19.05.2025